

Haastateltu kerjäläisyys

KARRI JÄÄSKELÄINEN

Olen vastavalmistunut nuori yhteiskuntatieteilijä ja käytän tämän puheenvuoron tuodakseni julki opinnäytetyötäni varten keräämäni haastatteluaineiston ydinsisällön. Ulkomaanmatkoillamme olemme nähneet kerjäläisiä, mutta meidän elinaikanamme Suomessa ilmiö on paitsi kummastelua ja pelkoa herättävä, myös uusi ja mielenkiintoinen.

Loistavan tulkin avulla sain haastateltavakseni paperittomia romanikerjäläisiä, jotka olivat hakeutuneet hoitoon huonon terveydentilansa takia. Tarkan idean tähän puheenvuoroon sain sattumalta lukemastani lehtiartikkelista, joka koski laittomien maahanmuuttajien lääkäriasemaa nimeltään Global Clinic.

Global Clinic on Suomen ensimmäinen ja tiedetysti ainoa paperittomille maahanmuuttajille maksutonta terveydenhuoltoa tarjoava klinikka. Hanketta organisoii Diakonissalaitoksen päihde- ja mielenterveystyön johtaja lääkäri Pekka Tuomola. Halusin selvittää Tuomolan potilaiden taustoja, motiiveja maahanmuuttoon sekä heidän identifioitumistaan yhteiskunnassamme.

Ralucan tarina

Haastattelin kaikkiaan viittä romania, ja kaikkien antama kuva maahantulon syistä ja täälläolon luonteesta oli varsin yhteneväinen. Yksi haastateltavistani oli 31-vuotias nainen nimeltään Raluca, ja hänen tarinansa tiivistää haastattelujen olennaiset piirteet. Raluca ei suostunut tulemaan yksin minun ja tulkin kanssa erilliseen huoneeseen, vaan vaati olla samassa tilassa miehensä Andrein ja lankonsa Mihailin kanssa. He ovat kaikki kotoisin Romanian Bacaun kaupungista. He ovat tulleet lääkärin vastaanotolle hänen miehensä jalassa olevan ihottuman takia. Ihon infektio on akuutti ja vaatii säännöllistä hoitoa, minkä

hoito-ohjeet on annettu Ralucalle. Hoitohenkilökunnan mukaan jalka ”ei kestä odottaa ensi viikolle saakka”. Ralucalla ja Andreilla on kuusi lasta, jotka ovat kotona Bacaussa. Raluca ja Andrei ovat tulleet Suomeen autolla hankkimaan lapsille toimeentuloa. Samassa autossa matkasi yhteensä viisi ihmistä.

H: ”Ja vieläkö te asutte viisin siinä autossa?”

Raluca: ”Kyllä.”

H: ”Ja mitä jos teidän tarvitsee mennä vessaan ja selaista, mitä te teette?”

Raluca: ”Menemme jonnekin kauaksi autosta johonkin hyvään kohtaan.”

H: ”Pidätkö itseänne romanialaisina vai romanian romaneina vai...?”

Raluca: ”Mustalaisina.”

Raluca ja hänen yhteisönsä ei pidä yhtä muiden romaneiden kanssa, sillä kaikki romaniryhmät tekevät omia asioitaan. Ralucan mieltämään yhteisöön kuuluu ainoastaan hänen perheenjäsenensä. Kysyessäni Ralucalta, keitä hänen mielestään ovat ”muut ihmiset”. Raluca kertoo, ettei hän liitä itseään tai perhettään mihinkään muuhun yhteisöön. Hänen perheensä ei halua ongelmia kenenkään kanssa, minkä lähempi kontakti muiden romaniyhteisöjen kanssa voisi aiheuttaa.

H: ”Ja miten te elätte?”

Raluca: ”Hyvin vaikeasti. En tullut siksi että halusin. Tulin siksi että minulla on kuusi lasta ja minun pitää elättää heidät. Tulimme tekemään rahaa, jotta voimme lähettää ne lapsilleni. Ja se on hyvin vaikeata meille, että meidän tarvitsee kerjätä, mutta niin meidän on pakko tehdä. Se on etenkin ikävää kun olemme niin nuoria, mutta meillä on lapsia. Emme voi antaa lastemme kuolla nälkään. Meillä on heitä kuusi.”

Lapsista huolehtii kotona Ralucan käly. Suomesa Raluca on ollut kuukauden. Paikallisia tuttavuuksia hänellä eikä hänen yhteisöllä ole ainutakaan. He välttelevät kaikkia, eivätkä halua mitään tekemistä kenenkään kanssa.

H: "Auttaako joku teitä?"

Andrei: "Ei."

Raluca: "Ainoastaan ihmiset täällä." [Global Clinicillä]

Raluca kertoo, että joskus he saattavat auttaa muita romaneja, mutta normaalisti kukaan ei auta ketään. He ovat eläneet kerjäläiselämää siitä asti, kun heillä on ollut lapsia. Heillä ei ole omaa kotia edes kotimaassaan, vaan talossa, jossa heidän lapsensa asuvat, asuu kuusi perhettä saman katon alla.

H: "Autatteko te sitten koko sitä yhteisöä, kuutta perhettä, jotka asuvat saman katon alla?"

Raluca: "Kyllä. Luonnollisesti. Me syömme yhdessä paikassa. Meillä ei ole eroja. Siellä asutaan kotona ja vanhoillakaan ei ole mitään syötävää. Autamme heitäkin. Meillä on sairaita vanhuksia.

H: "Eli te keräätte rahaa täältä ja lähetätte sitä kuudelle perheelle?"

Raluca: "Kyllä."

H: "Kuinka monta ihmistä se tekee?"

Raluca: "Noin 26 ihmistä. Lapsineen kaikkineen."

Raluca kertoo ottavansa heti vastaan töitä, mikäli sitä hänelle tarjottaisiin. Heillä on työkokemusta muurareina. Mikäli se olisi mahdollista, he haluaisivat myös rekisteröityä maistraattiin. Raluca ei usko, että miehensä Andrei saisi koskaan töitä tämän ulkonäön takia, sillä suurin osa ihmisistä ei edes harkitse romanien palkkaamista. Kysyessäni rasismista haastateltavani ei ymmärrä käsitettä, mutta ei usko koskaan kohdanneensa sitä.

Raluca: "Me kaikki olemme ihmisiä. Meissä kaikissa on sama sielu. Meissä ei ole eroja.

H: "Tekeekö koskaan mieli luovuttaa?"

Raluca: "Tottakai. Joka päivä tulemme siihen pisteeseen ettemme enää voi jatkaa. Ei ole helppoa viettää koko päivää polvillaan kerjäten."

Andrei: "Minä soitan harmonikkaa koko päivän, ja joskus ihmiset eivät laita euroakaan minun kuppiini. Kuppi on se, mihin kerjään. En pysty siihen enää. Tulee se piste kun liika on liikaa. Tänään tienasin kaksi ja puoli euroa."

H: "Ikävöittekö kotia?"

Raluca: "Lapseni itkevät kotona, mutten mahda asialle mitään. Näin se vain menee. Kahdeksaan kuukauteen lapsillani ei ole ollut joskus maitoa eikä oikeastaan mitään muutakaan kotona."

Kotimaahansa palatessaan Raluca suutelsi heti ensimmäiseksi hänen lapsiaan. Lapset ovat ainoa syy palata takaisin Romaniaan. Tulevaisuudessa hän tahtois olla lastensa kanssa ja saada oman kodin. Hän ei olisi koskaan lähtenyt kotimaastaan, mikäli hänellä olisi ollut oma koti.

Raluca: "On kurjaa olla kadulla sateessa kun lapset ovat kotona keskenään. Tahtoisin vain ruokaa ja katon päni päälle."

H: "Voitko kuvailla tyypillistä päivääsi?"

Raluca: "Herään aamulla. Menen keskustaan. Etsin nurkan. En syö mitään. Jos joku antaa minulle jotain, se on jo jotain. Kerjään viiteen saakka iltapäivällä. Sitten menen juna-asemalle ja koitan löytää jotain syötävää. Sen jälkeen palaan autolle.

Raluca syö pääasiassa kanaa ja leipää, mutta myös mitä vain, mitä hän saa käsiinsä. Ruoan valmistamiseen perheellä ei ole puitteita, sillä he asuvat autossa.

Kysyn haastateltavani kerjäämisestä ja tästä saatujen rahojen käytöstä. Täsmennän kysymyksiäni tiedustelemalla, ottaako joku heiltä osan heidän saamistaan rahoista ennen kuin he lähettävät ne lapsilleen Romaniaan. Kysymykseni aikaansa huomattavan tunnereaktion; sekä lanko että Andrei korottavat äänensä ja huutavat "ei!" moineen kertaan.

Raluca: "Me emme jaa rahojamme! Tämä on meidän perheemme! Se on vain meidän! Tulin vain minun perheeni kanssa. Tulin kuuden lapseni tähden, joten en aio jakaa rahojani kenenkään kanssa."

H: "Mitä olette mieltä... Tiedättekö jonkun joka on sotkeutunut johonkin organisoituneeseen?"

Kaikki: "Ei ei ei!"

Raluca: "Me emme tiedä asiasta mitään."

Andrei: "Meidän maastamme emme ole koskaan kuulleet mitään sellaista. Meidän kaupungistamme emme ole kuulleet mitään sellaista."

H: "Minkä takia luulette, että suomalaiset uskovat kerjäläisten olevan osa organisoitua rikollisuutta?"

Mihail: "On ihmisiä, jotka ilmeisesti sitä tekevät."

Raluca: "On ihmisiä, jotka tulivat vain varastamaan, kerjäämään ja keräämään rahaa."

H: "Eli te tiedätte, että on organisoitunutta rikollisuutta?"

Andrei: "Ei, ei!"

Mihail: "Ei... On se mahdollista että sitä on, mutta meidän kanssamme sitä ei ole koskaan tapahtunut."

Raluca kertoo, että Suomi on ensimmäinen maa, mihin he ovat tulleet. Haastateltavani eivät ole Suomessa ollessaan kohdanneet väkivaltaa. Raluca on synnyttänyt yhden lapsistaan Suomessa, mutta "kotona olevien jännitteiden takia" Suomen sosiaalitoimi ei ole yrityksestään huolimatta saanut Ralucaa lapsineen sosiaalipalveluiden piiriin, vaikka paperit lapsen syntymää koskien ovatkin kunnossa. Sairaalassa hän koki saaneensa asiallista hoitoa ja häntä kohdeltiin kuten ketä tahansa potilasta.

Raluca pitää Suomea parempana paikkana asua kuin Romaniaa, ja hän tahtois jäädä Suomeen. Tärkeimmäksi perusteluksi hän kertoo, et-

tä Suomessa on ruokaa eivätkä lapset kuole nälkään. Suomalaiset ovat Ralucan mielestä aidosti hyviä ihmisiä ja kohtelevat häntä hyvin. Joskus hänen kerjätessään ja tehdessään kädellään nälkää näkevän eleen, joku suomalainen on vienyt hänet jopa ruokakauppaan. Tästä hän kertoo olevansa suunnattoman kiitollinen. Kukaan ei ole koskaan ollut hänelle ilkeä eikä esimerkiksi potkinut häntä hänen kerjätessään.

Kerjäläisyyden profiili

Haastattelemani laittomia maahanmuuttajia yhdistää ensisijaisesti yksi asia: inhimillinen hätä. Avunhuudot tulevat selvästi läpi keskusteluisa, eikä empatian tunteminen ole hankalaa, kun kuuntelee ihmistä ihmisenä. On vaikea ymmärtää, miten maailman toiseksi onnellisimmassa maassa voi olla ihmisiä, jotka kerjäävät nälänhädässä kadulla ja elävät epäinhimillisissä olosuhteissa. Haastatellut olivat lähteneet kotimaastaan turvatakseen edes minimitoimeentulonsa.

Kaikkia heitä yhdistää se, että rahaa lähetetään kotimaan sukulaisille helpottamaan lähtökohteen kurjuutta. Rahavirta on yksisuuntainen, eli apu kohdennetaan aina rikkaammasta maasta köyhempään maahan. Syy kerjäläisyyden yleistymiseen Suomessa on haastateltavieni kotimaiden, Romanian ja Bulgarian, riittämätön tai jopa olematon sosiaaliturva. Avun saamisen mahdollisuudet näissä maissa haastatellut näkivät mahdottomina, mikä kielii paikallisten yhteiskuntarakenteiden systemaattisesta ja perinteisestä diskriminaatiosta. Suomeen tuleminen nähtiin vastentahtoisena pakkona, mikä koettiin altruistisena uhrauksena läheisten tai omien lasten puolesta.

Kerjääminen ja pullojen kerääminen elinkeinona koettiin haastatteluotokseni perusteella vaativaksi ruumiillisesti työksi. Fysiikan vaikutus psyykeen ilmenee jokapäiväisenä haluna luovuttaa. Tästä huolimatta oman perheyhteisön hyvinvointi asetetaan oman jaksamisen edelle, minkä vuoksi rahan keräämistä nöyryästi jatketaan.

Suomalaisten myötämielisyys ja empatiakyky tuli esille haastatteluissa. Epämiellyttäviä edesotamuksia suomalaisen väestön kanssa ei mainittu – päinvastoin. Suomalaisten solidaarisuutta ja myötätuntoa ihailtiin. Haastateltavani ilmaisivat suurta kiitollisuutta ja nöyryyttä avun saamisesta. Global Clinicin henkilökunta puolestaan te-

kee altruistista työtä inhimillisen hädän lieventämiseksi niukilla resursseilla. Vaikka klinikan apulaislääkäri kutsuikin työtään ”moraalikaupaksi”, ei sitä voida ylenkatsoa eikä paheksua vaan päinvastoin ihailla. On yhdentekevää, tehdäänkö vapaaehtoistyötä ”ostaakseen hyvän omantunnon” kunhan sitä ylipäätään tehdään.

Kontaktipinta kantaväestöön puuttui kaikilta haastateltaviltani. Suomalaiset käsitettiin ”muuksi” ihmisryhmäksi eli joukoksi, joihin haastateltavat eivät itse kuulu. Paikalliskontaktien puuttuminen eristää sopeutuvan joukon kantaväestöstä, ja siksi sopeutujat nähdään sieluttomana, nimetömänä ja identiteettittömänä ongelmana, jonka hoitamista ei osata selvästi kenellekään osoittaa. Laittomilta maahanmuuttajilta puuttuvat kaikki mekanismit integroitua paikalliseen yhteiskuntaan, mikä johtaa polarisaation ja vastakkainaseteluihin. Polarisaatio johtaa konflikteihin, joita ajaa tässä tapauksessa toisen polaarin niukkuus; niukkuus on näin perustelu konfliktiin. Kasvavat rikollisluvut tutkimani ihmisryhmän sisällä ovat seurausta maahanmuuttajien tarpeesta tyydyttää inhimilliset perustarpeensa – mikä ei tietenkään koske organisoitunutta rikollisuutta.

Maahanmuuton negatiivisia lieveilmiöitä voidaan pienentää, mikäli muodostetaan mekanismi tai instituutio, joka takaa maahanmuuttajien – laillisten tai laittomien – elinympäristön vakauden; jokainen ihminen tarvitsee ruokaa sekä turvaa. Jotta maahanmuuttajille osoitetut tukitoimet osattaisiin kohdentaa oikein, on ymmärrettävä mihin ja miten sitä tulee kohdentaa.

Haastattelemini maahanmuuttajien haaveet ja tulevaisuuden toiveet ovat korkeintaan vaatimattomia. Katto päin päälle, kuiva lämmin paikka jossa olla, ja ruokaa jota syödä. Pidemmällä tähtäimellä heistä jokainen tahtoo auttaa kotiyhteisöään, etenkin omaa jälkikasvuaan. He haaveilevat palkkatyöstä ja turvallisuuden tunteesta. He jaksavat päivä kerrallaan, keskittyen selviytymiseen aina seuraavaan auringonlaskuun saakka.

Haastateltavieni käsitys heidän hätänsä syistä on olematon; heidän on mahdoton ymmärtää, että heidän ongelmansa johtuisi jostain ulkopuolisesta tekijästä. Etäisyys vallanpitäjiin on haastattelujeni mukaan ei-demokraattisen valtasysteemin laatuista. ”Näin se vaan menee” -ajattelu oli tyypillistä ja alistuminen köyhyyteen ja kurjuuteen nähtiin vaihtoehdottomana pakkona.

Kerjäläisyyden vapaa liikkuvuus

Suomessa on ollut köyhäinhoidossa satojen vuosien traditio; niin kauan kuin on ollut kiertolaisuutta ja vaivaisia, on Suomessa ollut yhteisymmärrys vastata inhimilliseen hätään. Nyt elämme moraalikadon partaalla, missä kotikaduillamme rantautunut hätähuuto jätetään huomiotta. Joukkuepelistä on tullut yksilölaji. Kykenemättömyys ja haluttomuus auttaa hädässä olevia kansalaisia kerää hiljaisen adressin toimimattomille instituutioille, joiden agendalle köyhäinhoito virallisesti kuului; näin auttamisen vastuu siirtyy aina pois itseltä ja vastuuntunto raukeaa.

Köyhien EU-maiden olemattomien hyvinvointimekanismien vaikutus siirtyy yleiseurooppalaiselle tasolle siinä vaiheessa, kun nälkää näkevä lähtee kotoaan ja käy yli kansallisten rajojen. Päätöksenteko kerjäläiskysymystä koskien on hitaiden ja toimimattomien valtaelinten käsissä. Niissä puuttuu konsensus ja byrokratia on kankeaa. Institutionaalisen väliintulon epäonnistuminen on havainnollisinta laittomien maahanmuuttajien klinikalla, missä ihmisten suru ja hätä on sietämätöntä katseltavaa.

Unionitason toimia on jouduttettava. Yksikään valtio ei voi avoimesti syyttää toista valtiota siirtolaisten liikehdinnästä, vaan ongelman ratkaisemiseksi tarvitaan jäsenvaltioiden välistä tiivistä yhteistyötä ja avointa keskustelua. Vapaa liikkuvuus on kuin kaksiteräinen miekka: toisaalta se

luo uusia mahdollisuuksia, mutta toisaalta se voi saattaa kurjuuteen heitä, joilla ei ole verkostoa tai resursseja elämiseen omasta takaa.

Saatamme olla kohtaamassa eettisen muutoksen elintasoeroihin suhtautumisessa. Kilpailukyvyyn parantaminen hinnalla millä hyvänsä voi johtaa kurjuuden lisääntymiseen siellä, missä on jo hätä ja pula. Muutos voidaan käsittää markkinaorientoituneen talouspolitiikan luonnollisena seurauksena. Siinä hyvinvointiin ovat oikeutettuja vain rekisteröidyt kansalaiset, jotka maksavat hyvinvointiin oikeuttavaa jäsenmaksua. Jäsenmaksuun kykenemätön epäinhimillisöidään vieraaksi olenoksi, jonka asemaan ei edes haluta kuvitella joutuvan. Suoritusperustaisesta näkökulmasta katsottuna kerjäläisyys näyttäytyy vain ikävänä liberaalitalouden lieveilmiönä, kun taas traditionaalisen pohjoismaisen hyvinvointimallin näkökulmasta korostuu konsensus yhteisvastuu, jossa vahva pitää huolen heikommastaan.

Voimmeko siis kääntää katseemme toisaalle, jos tiedämme, että kerjäläisellä on nimi, ikä, tarina, historia, motiivi, haaveet ja ennen kaikkea kotona nälkään kuolevat lapset? Onko meillä yltäkylläisyydestä nauttivilla oikeusvaltion kansalaisilla oikeus olla jakamatta leipäämme ihmisten kanssa, jotka näkevät nälkää kotikadullamme? Olemmeko valmiit kylmettämään empatian tunteemme ja katsomaan toisaalle, kun hyvinvointivaltiossamme ”muukalaiset” nääntyvät kadun pieleen? Tämäkö on solidaarisuuden loppu?